

Grzegorz Godawa*

Sztuka podejmowania odpowiedzialnych decyzji w kulturze tymczasowości

Wstęp

Dorosłość jest stanem, na który młodzież czeka z utęsknieniem. Wiąże się to z oczekiwaniem na wyzwolenie z pieczy rodzicielskiej, możliwością decydowania o sobie czy też z potrzebą bycia niezależnym. Jednak nie wszyscy dorastający pragną być dorosłymi, gdyż kojarzy się to także z koniecznością podejmowania trudnych decyzji, ograniczeniem własnych planów i pracą zawodową, dlatego „młodzi chcą jak najdłużej pozostać poza sferą dorosłości, by nie wejść w obszar związany z wymaganiami tego etapu życia. Zresztą po osiągnięciu dorosłości nie ma już możliwości powrotu do bycia nieodpowiedzialnym nastolatkiem”¹.

Wydaje się, że ta postawa jest coraz częściej zauważalna w codziennym życiu, w znacznym stopniu zdominowanym przez kulturę tymczasowości, która przeciwstawia się wszystkiemu, co trwałe, obowiązujące, konieczne². Niestety zjawisku temu nie zawsze towarzyszy wystarczająca refleksja naukowa. Celem niniejszego rozdziału jest próba podjęcia analizy dotyczącej uwarunkowań podejmowania odpowiedzialnych i wiążących decyzji przez osoby we wczesnym okresie dorosłości.

* dr; Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.

¹ K. Biel, *Dylematy młodzieży, czyli ponowoczesne kroczenie ku dorosłości*, [w:] M. Duda (red.), *Młodzież wobec ponowoczesności*, Kraków 2009, s. 76.

² Jednym z przykładów jest występujące wśród migrantów zjawisko „długotrwałej tymczasowości”, które polega na odkładaniu decyzji o powrocie do kraju w bliżej nieokreślonej przyszłości. Chociaż jest ono uwarunkowane wieloma czynnikami, jednym z nich bywa tymczasowość: *Długotrwała tymczasowość. Polscy emigranci przesuwają decyzję o powrocie do kraju*, <http://www.naszswiat.net/wiadomoci/polska/7776-dugotrwa-waa-tymczasowo-polscy-emigranci-przesuwaj-decyzj-o-powrocie-do-kraju.html> [dostęp: 14.01.2015].

Zamierzone analizy pozwolą na bardziej dogłębne zrozumienie problemu oraz na podanie wniosków i postulatów dotyczących wychowania do właściwego korzystania z wolności i odpowiedzialności. W tym celu zostanie zaprezentowany aksjologiczny wymiar procesu podejmowania odpowiedzialności oraz kulturowe uwarunkowania tego procesu.

Wolność i odpowiedzialność w sytuacji decyzyjnej

Na początku rozważań na temat natury ludzkich wyborów jest konieczne umiejscowienie ich w perspektywie wartości, których „desygnatami – jak pisze Kazimierz Denek – są dobro, prawda, piękno, użyteczność, wolność, odpowiedzialność, efektywność”³. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują wolność i odpowiedzialność. To one znajdują się u podstaw ludzkich decyzji. Jeśli chodzi o wolność, to trzeba zauważyć, że ze strony deterministów nie brak zarzutów, iż wolność ludzka jest jedynie iluzją, co jednoznacznie przekreśla sens rozważań na temat dobrowolności ludzkich decyzji. Wydaje się jednak, iż tak radykalne ujęcie zagadnienia wolności człowieka nie jest uzasadnione i pozbawia ją szerokiego kontekstu rozumienia⁴.

Poszukując konsensusu w rozumieniu wolności, Józef Tischner pisał: „Wolność jest najpierw i przede wszystkim sposobem istnienia dobra. Żaden byt jako byt nie jest wolny, lecz musi być poddany koniecznościom, które są w nim i poza nim. [...] Człowiek pojęty wyłącznie jako byt jest jednym z ogniw łańcucha przyczynowości. Jedynie dobro jest wolne. Jest transcendentne w stosunku do bytu. Człowiek może być wolny i transcendentny, o ile może mieć udział w tym, co dobre. Ale mieć udział w tym, co dobre, znaczy wybrać to, co dobre”⁵.

Słowa te sytuują wolność w perspektywie moralno-egzystencjalnej, zakładającej zdolność człowieka do wyboru wartości lub antywartości. Skłonienie do wyboru dobra warunkuje pełne wykorzystanie wolności. Źródłem prawdziwej wolności jest więc dobro, które winno być urzeczywistniane w życiu jednostek i społeczeństw. Z kolei wolność w ujęciu psychologicznym jest rozumiana jako zdolność do samowładania – „wolność od” i „wolność do”⁶. W takim znaczeniu wolność określa Bogusław Śliwerski, rozumiejąc ją jako zdolność przeciwstawiania się uciskom zewnętrznym⁷.

W ujęciu metafizycznym wolność jest cechą osoby ludzkiej i należy do ontycznych właściwości osobowego bytu ludzkiego. Jan Paweł II pisał: „Wolność

³ K. Denek, *Wartości i cele w edukacji szkolnej*, Poznań – Toruń 1994, s. 15.

⁴ W. Starnawski, *Bycie osobą. Podstawy moralności i wychowania*, Warszawa 2011, s. 30-31.

⁵ J. Tischner, *Polski młyn*, Kraków 1991, s. 211.

⁶ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t. I, Lublin – Kielce 2006, s. 139.

⁷ B. Śliwerski, *Edukacja pod prąd*, Kraków 2001, s. 161.

jest zakorzeniona w człowieku. Istota wolności tkwi we wnętrzu człowieka, należy do natury osoby ludzkiej i jest jej znakiem rozpoznawczym. Wolność osoby ma rzeczywiście swój fundament w transcendentnej godności człowieka: w godności danej mu przez Boga, jego Stwórcę, która go ku Bogu kieruje [...]. Człowiek jest wolny, ponieważ posiada zdolność opowiedzenia się po stronie prawdy i dobra”⁸.

Odwołanie do godności człowieka jako do fundamentu konstytuującego wewnętrzną i zewnętrzną wolność człowieka pozwala na dowartościowanie podmiotu ludzkiego, a odniesienie do transcendencji poszerza perspektywę rozumienia tej wartości. Istnieje bowiem wiele znaczeń ludzkiej wolności. Mogą być one rozpatrywane jako brak (przymusu, ograniczeń czy zdeterminowania) bądź jako możliwość (spontaniczności, autentyczności czy też stanowienia o sobie).

Spośród tych znaczeń na szczególną uwagę zasługuje wolność rozumiana jako możliwość podejmowania decyzji i stanowienia o sobie. Możliwość podejmowania decyzji zakłada istnienie w wolnym podmiocie dychotomii pomiędzy podjęciem się jakiegoś zadania a powstrzymaniem się od tego – człowiek może się zaangażować bądź wstrzymać. Niekiedy jednak wolność wyboru jest rozumiana jako możliwość wyboru spośród wielu przedmiotów działania. Zakłada się w tym przypadku, iż bardziej wolnym jest ktoś, kto nie dokonał wyboru. Ten, kto wybrał jedną z możliwych dróg, w świetle powyższego rozumienia wolności, utracił swoją wolność, gdyż zdecydował się na przyjęcie ograniczeń, aby zrealizować wybrany cel⁹. Wydaje się, że tak zredukowane ujęcie wolności nie ukazuje w pełni jej natury.

Przeciwieństwem do niego jest rozumienie wolności oparte na założeniu własnego sprawstwa podmiotu ludzkiego. Samostanowienie pozwala uniknąć paradoksu ograniczenia wolności z powodu dokonania wyboru dobra: „Ten, kto podjął decyzję, ograniczając sam siebie, aby zrealizować zamierzony cel, nie przestaje być wolny, raczej urzeczywistnia swoją wolność, spełniając ją. Taka interpretacja jest zgodna z doświadczeniem mówiącym nam, że człowiek, który podjął ciężką wyprawę, zdobywając się na wiele wyrzeczeń, jest naprawdę wolny, realizując swój cel, ten zaś, kto nic nie zrobił i pozostał ze swoimi «możliwościami wyboru», zachował mrzonki o wolności, a nie ją samą”¹⁰.

Dokonanie wyboru, opowiedzenie się po stronie dobra jest więc przejawem prawdziwej wolności i świadczy o dojrzałości decydenta. Do takiego poziomu dojrzałości trzeba wciąż dorastać. Pomaga w tym proces wychowania.

⁸ Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju* (1 stycznia 1981), nr 5, <http://ekai.pl/biblioteka/dokumenty/x232/orędzie-na-swiatowy-dzien-pokoju/> [dostęp: 17.01.2015].

⁹ W. Starnawski, *Bycie osobą...*, dz. cyt., s. 34.

¹⁰ Tamże, s. 34-35.

Jego przebieg, w dużym stopniu określany przez czynniki społeczne, zależy od przyjętej koncepcji wolności: jeśli urzeczywistnia się ona w pełni w wyborze dobra, wychowanie do niej będzie oparte na przybliżaniu tego dobra i zachęcie do jego odkrycia i przyjęcia. Natomiast jeśli wolność przyjmuje charakter absolutystyczny, jej realizacja będzie obarczona dużym ryzykiem zagubienia się w obszarach samowoli i chaosu.

Tymczasem „warunkiem życia w wolności jest decyzja człowieka, że chce on szukać obiektywnej prawdy o sobie, o swoim życiu i o swoich więziach z innymi osobami”¹¹. Związek wolności z prawdą wydaje się nader istotny. Nie mniej ważne jest również skojarzenie wolności z odpowiedzialnością, która jest odpowiedzią na otrzymaną wartość wolności. To ona implikuje odpowiedzialność, a w związku z tym moralny obowiązek. Odpowiedzialność ma wyraźne odniesienie społeczne i wpływa na kształtowanie relacji międzyludzkich, ponieważ działania, słowa, a także zaniechania mogą wpływać na losy jednostki oraz innych osób.

Dojrzała odpowiedzialność wyraża się w dbaniu o dobro, zapobieganiu złu, dotrzymywaniu słowa, a także gotowości do ponoszenia konsekwencji własnych wyborów¹². Człowiek odpowiedzialny charakteryzuje się więc poczuciem autonomii moralnej, czyli świadomością własnych obowiązków i sposobów ich realizacji. Podejmując działania, liczy się z ich skutkami, jednak świadomość konsekwencji nie pozbawia go kreatywności i zapału. Człowiek cechujący się odpowiedzialnością dąży konsekwentnie do realizacji zaplanowanej aktywności i jest gotowy poddać swe działania osądowi innych ludzi¹³. Ten osąd, generujący niekiedy poczucie winy, może być trudnym doświadczeniem towarzyszącym podejmowanym wyborom. Jednak zdrowe poczucie winy stanowi niezastąpiony bodziec do rozwoju człowieka.

W życiu społecznym można często zaobserwować przykłady odpowiedzialności niedojrzałej bądź pseudoodpowiedzialności, które są zniekształconym obrazem prawdziwego poczucia powinności wobec samego siebie lub innych. Prowadzi to do zaburzeń w rozwoju moralnym człowieka. Wolność nie zostaje w pełni wykorzystana, przez co degraduje się jej natura. Istotnym czynnikiem, który wpływa na taki stan rzeczy, jest środowisko życia człowieka, kultura, w której wzrasta, czy społeczność, wśród której realizuje swą wolność. Mogą one stanowić ważne wsparcie dla jego rozwoju, ale mogą też przyczynić się do zakłócenia rozwoju tożsamości człowieka i jego funkcjonowania.

¹¹ M. Dziewiecki, *Warunki osiągnięcia wolności*, <http://www.marekdziewiecki.pl/wybrane-artykuly/14-warunki-osiagnania-wolnosci.html> [dostęp: 13.01.2015].

¹² I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem w świat wartości*, Warszawa 2014, s. 92.

¹³ E. Albińska, *Odpowiedzialność*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. III, Warszawa 2004, s. 779.

Człowiek w kulturze tymczasowości

Tymczasowość jest określeniem powszechnie stosowanym w codziennym życiu. W podejmowanych rozważaniach nie chodzi jednak o podkreślenie znanego z doświadczenia każdemu człowiekowi faktu przemijalności życia. Jest to raczej poczucie funkcjonowania w perspektywie krótkiego horyzontu czasowego, w ramach swoistej prowizoryczności, która utrwalona staje się normą.

Pojęcie tymczasowości bezpośrednio odnosi się do zjawiska czasu. Może on być rozpatrywany w licznych kontekstach, jednak najbardziej popularne jest ujęcie czasu jako relacji przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Przed laty Jean Guittton pisał: „Spróbujmy skupić uwagę na tym ruchomym punkcie, jakim jest teraźniejszość. Nie możemy jej doświadczyć, ponieważ jest ona nam dana w przemijającej chwili. Nie ma nic trudniejszego, nie ma nic bardziej nieuchwytnego niż teraźniejszość”¹⁴.

Z powodu trudności występujących z rozumieniem teraźniejszości współczesny człowiek często zatracza sens upływającego czasu, dlatego z łatwością ucieka w przeszłość lub przyszłość. Nieumiejętne przeżywanie chwili obecnej, skupione wokół prezentystycznej orientacji temporalnej, skutkuje hedonizmem bądź fatalizmem¹⁵. A tymczasem „mądrość życiowa człowieka polega na umiejętności uchwycenia tej właściwej pory, która zawsze zawarta jest między «za wcześnie» i «za późno». Wszystko ma swoją właściwą porę. F. Nietzsche nawoływał, by nawet «umierać w porę». Swoją porę ma także wolność”¹⁶. Jak rozpoznać i wykorzystać porę wolności?

Umiejętność mądrego wykorzystania teraźniejszości jest istotnym wyzwaniem stojącym przed współczesnym społeczeństwem. Wolność, która ma „swoją porę”, winna być realizowana w teraźniejszości dnia codziennego. Nie jest to jednak łatwe do wykonania. Na przeszkodzie staje bowiem wiele uwarunkowań, gdyż łatwo jest interpretować *carpe diem* jedynie w kontekście przyjemności. Trudno nie zgodzić się z diagnozą mówiącą, że „współczesne czasy charakteryzuje globalizacja, transformacja, szybkie tempo życia, chaos, niepewność, indywidualizm, narcyzm kulturowy i konsumpcyjny styl życia”¹⁷. Zagubienie na ścieżkach postępu w znaczącym stopniu przyczynia się do ograniczenia ludzkiej wolności i odpowiedzialności. Tym-

¹⁴ J. Guittton, *Sens czasu ludzkiego*, Warszawa 1989, s. 8.

¹⁵ M. Sobol-Kwapińska, *Żyć chwilą? Postawy wobec czasu a poczucie szczęścia*, Lublin 2007, s. 73-74.

¹⁶ T. Gadacz, *Wolność i odpowiedzialność czyli o „posiadaniu wolności” i „byciu wolnym”*, „Dialog” 1999, nr 9, <http://p-ntzp.com/dok/09gadacz-p.pdf> [dostęp: 12.01.2015].

¹⁷ A. Roter, *Metamorfozy tożsamości jako skutek percepcji kultury „make over”*, [w:] A. Gromkowska-Melosik, Z. Melosik (red.), *Kultura popularna. Konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe*, Kraków 2010, s. 283.

czasowość i niekonsekwencja wyborów są wyróżnikami strategii, którą dziś przedstawia się jako jedyną rozsądną i poprawną¹⁸.

Jak twierdzą Zbyszko Melosik i Tomasz Szkudlarek: „wyjątkowość naszej epoki – tak jak jest ona postrzegana przez ludzi – wydaje się polegać na wyjątkowym wręcz poczuciu bezradności wobec życia, świata, a często i samych siebie. Od kilkudziesięciu już lat życie nasze przebiega w atmosferze tymczasowości, w oczekiwaniu jakiejś fundamentalnej zmiany wywracającej do góry nogami zastany przez nas porządek – lub w poszukiwaniu, mniej lub bardziej «ostatecznych», wartości, które pozwolą nam na transcendencję poczucia absurdu istnienia. Co jeszcze dziwniejsze, owe zmiany rzeczywiście następują – jednak wcale nie wyczerpują niespokojnego oczekiwania. Nie przynoszą ukojenia”¹⁹.

Swoisty *stand by*, rozumiany jako biernie przeżywany stan oczekiwania, utrwała się i zwiększa poczucie bezradności i frustracji. Atmosfera tymczasowości, doskonale pasująca do współczesnej popkultury, utrudnia rozpoznanie i wybór prawdziwych wartości.

Tymczasowość nie sprzyja również odkrywaniu i rozwojowi tożsamości człowieka, która jest zawsze związana z otoczeniem i warunkami społecznymi, w jakich żyje. Biorąc pod uwagę model statusów tożsamości Jamesa Marcii, można przyjąć, że w okresie późnej adolescencji człowiek osiąga jeden z czterech statusów tożsamości: dyfuzyjnej/rozproszonej, lustrzanej/nadanej, odroczonej/moratoryjnej lub dojrzałej/osiągniętej²⁰. Każdy z nich charakteryzuje się m.in. właściwą sobie zdolnością podejmowania decyzji. Łączy je człowiek – podmiot działań, który doświadczając w swoim życiu kryzysów, pokonuje je i kształtuje coraz dojrzałą tożsamość. Jednak zmiany nie zawsze idą w pożądanym kierunku, a brak zmian nie zawsze oznacza stabilizację. W kulturze tymczasowości można dostrzec dość powszechne utrwalenie stanu tożsamości odroczonej. Człowiek, doświadczony kryzysu tożsamości, nie potrafi go pokonać i wznieść się na poziom tożsamości dojrzałej. Funkcjonuje więc w *moratorium*, w którym trudno jest dokonywać odpowiedzialnych, wiążących wyborów. Choć widzi wiele możliwości wyboru, nie potrafi dokonać jednoznacznej, wiążącej decyzji. Staje się to szczególnie dotkliwie w przypadku potrzeby deklaracji związanej z zawarciem małżeństwa i powoduje, że wzrasta liczba związków nieformalnych²¹.

¹⁸ Z. Bauman, *Uwag parę o historycznych peregrynacjach pojęcia „kultury”*, http://www.culturecongress.eu/theme/theme_masses_of_culture/bauman_chapter1 [dostęp: 14.01.2015].

¹⁹ Z. Melosik, T. Szkudlarek, *Kultura, tożsamość i edukacja. Migotanie znaczeń*, Kraków 1998, s. 8-9.

²⁰ M. Cuprjak, *Tożsamość w kontekście transformacji. Raport z badań*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, t. 2, nr 17, s. 213.

²¹ GUS, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku*, s. 6, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf [dostęp: 15.01.2015].

Nawiązując do tego zjawiska, Carlos G. Vallés pisał: „Większość decyzji podejmuje się na tym świecie przez niepodejmowanie ich (jest to już jakaś decyzja), raczej przez unikanie działania niż działanie, przez pozostawienie rzeczy ich dotychczasowemu biegowi [...]. Brak decyzji jest najgorszą z decyzji. Inercja wolitywna jest chorobą śmiertelną”²². Dokonując analizy uwarunkowań ludzkich decyzji, autor podaje podstawowe przyczyny, które powodują ów stan inercji. Należą do nich lenistwo, wątpliwości oraz strach. Na pierwszy plan wysuwa się strach przed zaangażowaniem się, określeniem się, działaniem, pomyłką, byciem sobą²³.

Problem życia przeżywanego w nieustannej prowizoryczności dotyczy zwłaszcza ludzi we wczesnym okresie dorosłości. Zwykle łączy się z koniecznością organizacji życia osobistego, rodzinnego i zawodowego. Chcąc pomóc w przezwyciężeniu trudności związanych z inercją wolitywną młodych ludzi, papież Franciszek w przemówieniu do wolontariuszy powiedział: „W kulturze tymczasowości, względności, wielu głosi, że trzeba «cieszyć się» chwilą, że nie warto angażować się na całe życie, aby podjąć decyzje ostateczne, «na zawsze», bo nikt nie wie, co przyniesie przyszłość. Ja natomiast proszę was, abyście byli rewolucyjni, byście przeciwstawiali się dominującemu nurtom. Tak, pod tym względem proszę, abyście się buntowali przeciwko owej kulturze tymczasowości, która w istocie jest przekonana, że nie jesteście w stanie podjąć odpowiedzialności, że nie jesteście w stanie prawdziwie kochać. Ufam wam młodym i modłę się za was. Miejcie odwagę «płynąć pod prąd». A więc odważcie się być szczęśliwymi”²⁴.

Słowa papieża wyraźnie określają jego osobiste przekonania i ocenę zjawiska tymczasowości. Są zachętą do podejmowania wysiłku samowychowania, a jednocześnie wskazówką, jak go realizować. Wydaje się, że wskazówki Franciszka stanowią ważne uzupełnienie dotychczasowych rozważań. Mogą zostać dookreślone w postaci postulatów dotyczących wychowania do umiejętności podejmowania wiążących i odpowiedzialnych decyzji.

²² C.G. Vallés, *Sztuka wyboru*, Kraków 2004, s. 30.

²³ Tamże, s. 35-36.

²⁴ „*Bądźcie zawsze wielkoduszni*”. Przemówienie Papieża Franciszka do wolontariuszy Światowych Dni Młodzieży w Rio de Janeiro, 28.07.2014, <http://papiez.wiara.pl/doc/1644781>. *Badzcie-zawsze-wielkoduszni* [dostęp: 14.01.2015]. Warto zauważyć, iż to zagadnienie zostało również poruszone przez papieża podczas spotkania z seminarzystami, nowicjuszami i nowicjuskami. Świadczy to o tym, że problematyka oddziaływania kultury tymczasowości nie omija także tego środowiska: „*Wiarygodni i konsekwentni*”. Przemówienie Papieża Franciszka do seminarzystów, nowicjusz i nowicjuszek, Rzym, 6.07.2013, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/seminarzysci_06072013.html# [dostęp: 14.01.2015].

Wychowanie do podejmowania odpowiedzialnych decyzji

Wychowanie związane ze zdobywaniem umiejętności odpowiedzialnego korzystania z wolności jest elementem kształcenia aksjologicznego. Koncepcję tego kształcenia Katarzyna Olbrycht rozumie jako „rozwijanie i doskonalenie w człowieku sfery odpowiadającej za sposób rozumienia pojęcia wartości, za procesy wartościowania, postawy wobec wartości i dążenie do wartości”²⁵. Tak rozumiane kształcenie polega na oddziaływaniu na umysł, uczucia, wolę, charakter i różnego typu sprawności.

Warto podkreślić, iż w kształceniu do życia wartościami konieczne jest podjęcie wysiłku, który często napotyka na opór związany z chaosem aksjologicznym panującym we współczesnej kulturze. Rzetelna edukacja aksjologiczna stanowi przeciwwagę dla tendencji indoktrynacji, które mogą się pojawić w procesie wychowawczym. Z kolei oddziaływania o charakterze wychowawczym stanowią niezastąpiony warunek uwewnętrznienia wartości i zasad. Pomaga w tym umiejętność wartościowania, która stanowi warunek „dochodzenia do wartości, wybierania wartości, budowania ich hierarchii, życia według wartości, czyli ich urzeczywistniania”²⁶. Wartościowanie polega na odnoszeniu własnych doświadczeń wychowanka do poznanego systemu wartości, dzięki czemu mogą one zostać zinterioryzowane. By mogło się tak stać, konieczne jest odpowiednie postępowanie pedagogiczne, mogące doprowadzić jednostkę do rzeczywistego spotkania z wartością²⁷.

Na podstawie dokonanych założeń można podjąć próbę określenia kierunków tego wychowania. Przede wszystkim jest to wychowanie do wolności i odpowiedzialności, które posiada swoje założenia i metodykę²⁸. Z całą pewnością konieczne jest ukazywanie tych wartości w pozytywnym kontekście, wskazywanie korzyści płynących z ich przyjęcia, proponowanie wzorców potwierdzających taki stan rzeczy. Dla sprecyzowania zagadnienia warto podać kilka bardziej szczegółowych obszarów wychowania, związanych z wartościami pokrewnymi. Można wśród nich wymienić następujące obszary:

- **wychowanie do miłości.** Potrzeba bycia kochanym należy do fundamentalnych potrzeb człowieka, których zaspokojenie warunkuje ukształtowanie postawy bezinteresowności. Ta z kolei jest przeciwwa-

²⁵ K. Olbrycht, *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2002, s. 89.

²⁶ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom...*, dz. cyt., s. 43.

²⁷ G. Godawa, *Wartość prawdy w procesie wychowania*, [w:] J. Siewiora (red.), *Aksjologiczne wymiary wychowania. Ujęcie interdyscyplinarne*, Tarnów 2012, s. 120.

²⁸ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom...*, dz. cyt., s. 138-200.

gą dla konformizmu i postaw hedonistycznych, często występujących w życiu społecznym. Odpowiedzią pedagogiki na zapotrzebowanie postaw bezinteresownych jest praca nad opanowaniem egoizmu i właściwym ukierunkowaniu potrzeby kochania innych. Dzięki tym staraniom wychowanek może odkryć własną wartość. Może też dostrzec wartość drugiego człowieka, nauczyć się przewycięzać swój egoizm oraz pogłębić w sobie troskę o bliźniego i zaangażować się w działania na rzecz społeczeństwa. Wychowanie do miłości owocuje głęboką motywacją do podejmowania działań, decyzji i zobowiązań;

- **wychowanie do prawdy.** Kształcenie do postawy prawdy wymaga objęcia oddziaływaniem wychowawczym tych obszarów funkcjonowania człowieka, które stanowią o jego osobowości, a jednocześnie są najbardziej zagrożone w związku z wymienionymi wcześniej przejawami kultury tymczasowości. Do takich obszarów bezsprzecznie należy prawda o sobie samym, o innych ludziach oraz o świecie²⁹. Zagospodarowanie obszarów, w których prawda może się rozwijać, zapobiega pojawianiu się kłamstwa i manipulacji. Ważną płaszczyzną wychowania jest kształtowanie właściwej relacji do mass mediów i umiejętności korzystania z nich w oparciu o zasadę krytycznego i selektywnego odbioru oraz kreatywnego zaangażowania w ich kształtowanie. Umiejętność posiadania własnego, uzasadnionego zdania jest ważnym krokiem w podejmowaniu życiowych decyzji;
- **wychowanie do odwagi.** Odwaga jest zdolnością do zapanowania nad strachem i obawami. Pozwala podejmować trudne, służące dobru decyzje oraz przeciwstawiać się złu. W praktyce wychowawczej kształtowanie postawy odwagi wyraża się w uczeniu wychowanek umiejętności podejmowania nowych wyzwań (ze zwróceniem uwagi na ich konsekwencje), akceptacji zmian, przyznawania się do winy, mówienia prawdy, pokonywania nieśmiałości, zawierania nowych znajomości, pracy nad sobą oraz przyznawania się do własnych lęków i ograniczeń³⁰. Dużą pomoc w kształtowaniu tej postawy mogą stanowić wzorce osobowe;
- **wychowanie do samodyscypliny.** Samodyscyplina jest formą samokontroli, rozwijania własnego potencjału, działania zgodnego z wartościami. Wymaga silnej woli i wytrwałości, dlatego jest dobrym narzędziem osiągnięcia życiowych celów. Wychowanie do samodyscypliny jest elementem wdrażania do samowychowania. Może ono obejmować nabywanie następujących umiejętności: planowania, wy-

²⁹ J. Gajda, *Prawda*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, Warszawa 2005, s. 864.

³⁰ I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem...*, dz. cyt., s. 110.

trwałości, samokontroli, wzbudzania wewnętrznej motywacji. Wychowanie do samodyscypliny wiąże się także z uczeniem wyrażania własnych pragnień i uczuć, odsuwania negatywnych myśli, wybaczenia czy rozwijania talentów³¹.

Realizacja postulatu kształcenia aksjologicznego obejmuje wymienione obszary rozwoju człowieka, a także te, które z konieczności zostały pominięte. Potęguje ona wewnętrzny potencjał człowieka oraz przygotowuje go do kreatywnego podejścia do zadań życiowych. Wzmacnia poczucie tożsamości i wspiera proces jej dojrzenia, co z kolei owocuje ukształtowaniem jednostek odpowiedzialnych i świadomych swej wolności.

Zakończenie

Kultura tymczasowości jest pojęciem, które adekwatnie opisuje jeden z ważniejszych kierunków przemian społecznych. Wydaje się, że w skali makro jest on już nieodwracalny. Powszechność tego zjawiska nie oznacza jednak, że nie należy podejmować wysiłku zmierzającego do poprawy sytuacji. Może się on przyczynić do wzmocnienia postaw jednostek, które nie poddają się inercji i bezwładowi popkultury, a także stać się bodźcem dla osób, dla których sytuacje decyzyjne są szczególnie trudnym wyzwaniem.

Jednym z obszarów, który może stać się przyczynkiem do zmiany tendencji społecznych, jest wychowanie. Podejmowanie wysiłku wspierania wychowanków w odkrywaniu piękna wolności, i związanej z nią odpowiedzialności, stanowi ważne zadanie dla współczesnej pedagogiki. Jest ono również wyzwaniem dla każdego człowieka, który zatroskany o rozwój własny i całego społeczeństwa, podejmuje trud samowychowania. Owoce tego wysiłku stają się widoczne nie tylko w życiu jednostek świadomie realizujących swoje cele życiowe. Należy pamiętać, iż dobry przykład w tym obszarze ma szczególnie silne znaczenie wpływające na postawy innych.

Nie sposób podejmować wychowania w kulturze tymczasowości bez odwołania się do aksjologicznych fundamentów ludzkiego życia. Dlatego ważne jest, by wartości, a zwłaszcza wolność i odpowiedzialność, były należycie docenione w procesie wychowania realizowanym przez rodzinę, szkołę czy mass media. Każda dojrzała, odpowiedzialna i odważna decyzja, podjęta w przestrzeni dobra, stanowi wystarczającą nagrodę za podjęty trud.

³¹ Tamże, s. 118.

Bibliografia

- „*Bądźcie zawsze wielkoduszni*”. Przemówienie Papieża Franciszka do wolontariuszy Światowych Dni Młodzieży w Rio de Janeiro, 28.07.2014, <http://papiez.wiara.pl/doc/1644781.Badzcie-zawsze-wielkoduszni> [dostęp: 14.01.2015].
- „*Wiarygodni i konsekwentni*”. Przemówienie Papieża Franciszka do seminarzystów, nowicjuszy i nowicjuszek, Rzym, 6.07.2013, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/seminarzysty_06072013.html# [dostęp: 14.01.2015].
- Albińska E., *Odpowiedzialność*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. III, Warszawa 2004.
- Bauman Z., *Uwag parę o historycznych peregrynacjach pojęcia „kultury”*, http://www.culturecongress.eu/theme/theme_masses_of_culture/bauman_chapter1 [dostęp: 14.01.2015].
- Biel K., *Dylematy młodzieży, czyli ponowoczesne kroczenie ku dorosłości*, [w:] M. Duda (red.), *Młodzież wobec ponowoczesności*, Kraków 2009.
- Chałas K., *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t. I, Lublin – Kielce 2006.
- Cuprjak M., *Tożsamość w kontekście transformacji. Raport z badań*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, t. 2, nr 17.
- Denek K., *Wartości i cele w edukacji szkolnej*, Poznań – Toruń 1994.
- Długotrwała tymczasowość. Polscy emigranci przesuwają decyzję o powrocie do kraju*, <http://www.naszswiat.net/wiadomoci/polska/7776-dugotrwa-a-tymczasowo-polscy-emigranci-przesuwaj-decyzj-o-powrocie-do-kraju.html> [dostęp: 14.01.2015].
- Dziewiecki M., *Warunki osiągnięcia wolności*, <http://www.marekdziewiecki.pl/wybrane-artykuly/14-warunki-osiagania-wolnosc.html> [dostęp: 13.01.2015].
- Gadacz T., *Wolność i odpowiedzialność, czyli o „posiadaniu wolności” i „byciu wolnym”*, „Dialog” 1999, nr 9, <http://p-ntzp.com/dok/09gadacz-p.pdf> [dostęp: 12.01.2015].
- Gajda J., *Prawda*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, Warszawa 2005.
- GUS, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku*, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf [dostęp: 15.01.2015].
- Godawa G., *Wartość prawdy w procesie wychowania*, [w:] J. Siewiora (red.), *Aksjologiczne wymiary wychowania. Ujęcie interdyscyplinarne*, Tarnów 2012.
- Guitton J., *Sens czasu ludzkiego*, Warszawa 1989.
- Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju (1 stycznia 1981 r.)*, nr 5, <http://ekai.pl/biblioteka/dokumenty/x232/oredzie-na-swiatowy-dzien-pokoju/> [dostęp: 17.01.2015].

- Koźmińska I., Olszewska E., *Z dzieckiem w świat wartości*, Warszawa 2014.
- Melosik Z., Szkudlarek T., *Kultura, tożsamość i edukacja – migotanie znaczeń*, Kraków 1998.
- Olbrycht K., *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2002.
- Roter A., *Metamorfozy tożsamości jako skutek percepcji kultury „make over”*, [w:] A. Gromkowska-Melosik, Z. Melosik (red.), *Kultura popularna. Konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe*, Kraków 2010.
- Sobol-Kwapińska M., *Życ chwilą? Postawy wobec czasu a poczucie szczęścia*, Lublin 2007.
- Starnawski W., *Bycie osobą. Podstawy moralności i wychowania*, Warszawa 2011.
- Śliwerski B., *Edukacja pod prąd*, Kraków 2001.
- Tischner J., *Polski młyn*, Kraków 1991.
- Vallés C.G., *Sztuka wyboru*, Kraków 2004.

Sztuka podejmowania odpowiedzialnych decyzji w kulturze tymczasowości

Słowa kluczowe: wolność, tymczasowość, podejmowanie decyzji, wychowanie

Streszczenie: Tymczasowość jest pojęciem, które adekwatnie charakteryzuje współczesną popkulturę. Zatrzymanie uwagi na tym, co zmienne i prowizoryczne, utrudnia spojrzenie w przyszłość. Osłabia również potencjał wolności człowieka, która w sposób szczególny realizuje się poprzez podejmowanie odpowiedzialnych decyzji. Ich brak utrudnia życie społeczne i krępuje rozwój osobowościowy jednostek. Rezygnacja z aksjologicznych podstaw ludzkich decyzji prowadzi więc do ograniczenia wolności człowieka. Próbą przeciwdziałania temu zjawisku jest wychowanie oparte na wartościach i ku nim prowadzące. Kształtowanie postaw bezinteresownej miłości, odwagi, prawdy i samodyscypliny przyczynia się do wzmocnienia decydenta. Uzdalnia do podejmowania odpowiedzialnych decyzji. W ten sposób wolność człowieka jest w pełni realizowana.

The art of making responsible decisions in the culture of temporariness

Keywords: freedom, temporariness, making decisions, upbringing

Abstract: Temporariness is a concept which characterizes modern pop culture. Focusing on what is changeable and provisional makes it difficult to look into the future. It also weakens the potential of human freedom which is realized when one is able to make responsible decisions. Lack of such decisions hampers social life and impedes personal development. Hence, if there is no axiological basis for one's decisions, human freedom is limited. Upbringing based on values is an attempt to counteract this phenomenon. Shaping the attitudes of selfless love, courage, truth and self-discipline makes the individual stronger. It also enables them to make responsible decisions. In this way, human freedom is fully realized.